

Werklast rechters zet kwaliteit en waarheidsvinding onder druk

Lex van Almelo, journalist

‘Ik zie een onrustbarende kwaliteitsvermindering – die mede het gevolg zal zijn van de werkdruk – bij alle professionele deelnemers aan het proces,’ zei advocaat Stijn Franken op 11 november 2004 in zijn oratie¹ als hoogleraar straf(proces)recht in Utrecht. Kort daarna schreef advocaat-generaal bij de Hoge Raad, Nico Jörg, een kritische conclusie over de motiveringsfouten van feitenrechters.

Stijn Franken wil het tij keren door het probleem te beschrijven en daarvoor aandacht te vragen. Het probleem is onder meer dat de mogelijkheden voor de verdediging steeds meer worden ingeperkt. Zo krijgen rechters steeds meer ruimte om de verzoeken van de verdediging om getuigen te horen af te wijzen. En terwijl de verdediging aan steeds meer, praktisch soms onhaalbare, vormvoorschriften wordt gebonden, is aan de andere kant een proces van ‘deformalisering’ gaande, waarbij de rechter fouten in de opsporing en vervolging door de vingers ziet of herstelt.

Stijn Franken: ‘De Hoge Raad heeft in zijn arrest van 30 maart 2004² uiteengezet wat er moet gebeuren als de regels voor het voorbereidend onderzoek niet zijn nageleefd. Het komt erop neer dat aan de feitenrechter een grote vrijheid wordt gelaten om te bepalen wat daarvan het rechtsgevolg zal zijn. Mijn stelling is dat dit er in de praktijk toe leidt dat niet één vormverzuim nog enige serieuze consequentie heeft, tenzij politie en Openbaar Ministerie het wel erg bont hebben gemaakt. Maar dat is in de praktijk nauwelijks hard te maken. Mijn probleem is dat die regels van strafvordering er niet voor niets zijn. Daar komt bij dat ik de gedachte deel van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid dat niets zo funest is voor het vertrouwen in de overheid wanneer overheidsorganen zelf de voor hen geldende regels aan hun laars kunnen lappen. Dat de wetgever en de Hoge Raad-rechters een grote vrijheid hebben gegeven, getuigt van een groot vertrouwen in de kwaliteit van de individuele rechters. Maar in de praktijk kunnen rechters noch advocaten voldoen aan het ideaalbeeld waarvan de wetgever, de Hoge Raad en de

onderzoekers van het project *Strafvordering 2001* uitgaan – zelfs als zij heel bekwaam zijn. Zij hebben het eenvoudigweg te druk.’

Door de werkdruk zullen verzoeken van de verdediging steeds vaker worden afgewezen en verweren steeds vaker onbesproken blijven. En dat gaat ten koste van de waarheidsvinding – een ideaal dat Franken met toenemend cynisme vervult. Dat de Raad voor de Rechtspraak met het ministerie van Justitie heeft afgesproken in 2005 en doelmatigheidswinst van 3% te boeken, voedt Frankens somberheid. ‘Drie procent meer zaken doen zonder extra geld en zonder extra rechters – het houdt een keer op. Dat slachtoffers tien tot vijftien minuten spreektijd krijgen, gaat ook ten koste van de inhoudelijke behandeling van strafzaken en het horen van getuigen.’

WETGEVER IS SELECTIEF

Marc Groenhuijsen, één van de projectleiders van *Strafvordering 2001*, hoogleraar strafrecht in Tilburg (tevens plaatsvervangend rechter in Rotterdam en plaatsvervangend raadsheer in Arnhem) vindt dit een heel verkeerde voorstelling van zaken. Zo veel zaken waarin het slachtoffer om spreektijd vraagt, zijn er niet. Maar Groenhuijsen vindt wel dat de onderzoekers bij

Strafvordering 2001 ‘inderdaad misschien te veel zijn uitgegaan van heel competente rechters, die de tijd nemen om goed naar de zaak te kijken’.

Anderzijds steekt het Groenhuijsen dat Franken en andere critici te weinig oog hebben voor de ruimte die de onderzoekers willen scheppen voor de verdediging, onder meer door invoering van de OM-boete, de regiezitting en aanscherping van de criteria om getuigen à decharge op te roepen. Dat de wetgever alleen de voorstellen overneemt die de efficiency van het strafproces verhogen en de bepleite verdedigingsmogelijkheden negeert, valt de onderzoekers niet aan te rekenen. Groenhuijsen: ‘Ik neem met spijt kennis van de manier waarop de wetgever met onze voorstellen omgaat. De minister van Justitie wil meer bezuinigen. Met de nieuwe wetgeving voor hoger beroep in strafzaken voert hij in feite een verlofstelsel voor kleine strafzaken in. In de praktijk levert dat helemaal geen tijdswinst op.’

GOED VERWEER NODIG

Is het niet onevenwichtig dat de mogelijkheden voor de verdediging worden beperkt, terwijl het OM zich allerlei fouten kan veroorloven? Het OM wil niet op de vraag reageren,

Foto: Maarten Hartman

Stijn Franken

zodat wij terugvallen op de column die voorzitter Joan de Wijkerslooth van het College van procureurs-generaal in november vorig jaar schreef in *Opportuum*: 'Veel fouten ontstaan niet vanzelf, maar zijn het gevolg van ondoordachte werkprocessen of gebrekkige communicatie. (...) Het OM zal (...) nooit volledig foutloos kunnen functioneren. OM-werk is en blijft mensenwerk. Dat werk moet dan ook nog eens onder grote tijdsdruk worden verricht, terwijl er grote belangen op het spel staan.' Volgens De Wijkerslooth moet het OM risico's nemen en niet bang zijn om fouten te maken.

Volgens Stijn Franken hoeft het OM daar dus helemaal niet bang voor te zijn; de Hoge Raad vrijwaart het OM immers voor fouten in de opsporing en vervolging. Of niet soms?

Normaal gesproken geeft de Hoge Raad zijn mening alleen via zijn arresten, maar in dit geval wil raadshere Geert Corstens wel reageren op de kritiek van Franken op het arrest van 30 maart 2004². Corstens: 'Er kunnen natuurlijk fouten in de opsporing worden begaan. In de strafrechtspleging gaat het er in eerste instantie om het gedrag van de verdachte te onderzoeken en beoordelen. Het controleren van de opsporing komt pas op de tweede plaats. In dit arrest hebben wij rechters een soort handvatten willen geven voor welke sanctie moet volgen op welke fout. Als de betrouwbaarheid van het bewijsmateriaal in het geding is, dan is het evident dat dit niet mag worden gebruikt. Maar uitsluiting van bewijsmiddelen is geen ijzeren regel. Er is een waaier van sancties. Dat hebben wij in dit arrest nog eens willen benadrukken.'

De controle op de opsporing door de rechter wordt niet geactiveerd door een advocaat die in de zittingszaal maar wat roept, kan Corstens zich voorstellen. 'Maar als er een goed en gegrond verweer is gevoerd, moet de rechter zich daarvan wel rekenschap geven en met een duidelijk antwoord komen.'

HET HELE DOSSIER KENNEN?

De Amsterdamse raadshere Reinder de Winter voorspelde vorig jaar in een cynisch stuk³ dat de productiedruk bij rechters zal leiden tot procedures in Straatsburg. Dat rechters alle stukken uit het dossier hebben gelezen en alle relevante regelgeving, rechtspraak en literatuur allemaal goed hebben overdacht, is volgens De Winter 'ongelooflijk'. Mag de rechter, zo vraagt hij zich af, ook over een redelijke termijn beschikken?

Collega-raadshere Pieter Wiewel erkent dat onder raadsheren 'verschillen zijn in de beheersing van de fitnesses van het dossier'. Wiewel vreest dat er te weinig zittingsruimte is gepland voor de megazaken die het gerechtshof Amsterdam in 2005 ongetwijfeld weer voor de kiezen krijgt. Het sinds kort bestaande Landelijk Centrum Megazaken kan de toevloed van strafzaken slechts tot op zekere hoogte indammen. Dat hoger-beroepszaken uit Utrecht al twee jaar naar het gerechtshof Leeuwarden gaan, zet ook niet genoeg zoden aan de dijk. De strafkamers zullen voornamelijk net zo lang zitting houden als nodig is voor een goede behandeling van de zaak. Maar hoe het capaciteitsprobleem uiteindelijk wordt opgelost, is nog niet duidelijk. Wel is duidelijk dat sommige raadsheren nu al structureel werk doen in hun vrije tijd. Pieter Wiewel: 'Het uitwerken van arresten ten behoeve van cassatie doe ik in het weekend.'

Lawinegevaar

Mijn bureau is doorlopend één puinhoop, die ik de vrijdag voor vertrek naar wintersport en zomervakantie opruim. Ik tref dan aan: nog te weerspreken processtukken in zaken waarin al een gunstig eindvonnis werd verkregen, brieven die niet zijn beantwoord zonder dat ooit een rappel kwam en reeksen telefoonnotities met namen van mensen die ik nooit heb gebeld terwijl de wereld toch verder roteert. Het tweejaarlijkse schoonmaken van mijn bureau doet mij de relativiteit der dingen weer zien. Het toont weer eens de doeltreffendheid van het vergeten en kwijt-raken en allerlei ander moois dat aan de gemiddelde advocaat bepaald besteed is. Ik kan bijna niet wachten tot ik terugkeer van vakantie naar mijn kamer om het lege bureau weer met papieren varia vol te laden.

Veel rotzooi op je bureau is ook een marketinginstrument. De klanten zijn onveranderlijk diep onder de indruk van en aangenaam verrast door de stapels dossiers op de grond en de bende om mijn heen. Ze denken dat ik meer heb te doen dan alleen hun zaak. Dat neemt de vrees weg dat ik meer tijd dan nodig zal spenderen en het scheidt vertrouwen in mijn kunnen. De cliëntèle is trouwens eenvoudig te bedriegen op dit punt. Na het faillissement van een advocaat in mijn arrondissement kreeg ik een deel van de stapels onder ogen die – zo wist ik uit verhalen – zijn werkkamer vulden en de cliënten tot euforie brachten. Het bleken afleggers van tien jaar terug of de mappen bevatten pornografisch beeldmateriaal. Maar wat geeft het?

Ik weet overigens heel best dat er wél opgeruimde bureaus zijn te vinden in advocatenkantoren. Zo'n bureau maakt op mij altijd een onaangename indruk. Mede door dat bureau heeft de figuur erachter al meteen iets relincherigs dat het gesprek bemoeilijkt. En bovendien is er naar mijn rijpe ondervinding wel degelijk sprake van chaos bij de persoon in kwestie. Maar die zit dan in zijn/haar hoofd.

Een ergere zooi dan in mijn kamer tref ik zelden maar het komt voor. Zo ken ik een advocaat die telefoonnotities met een knijper aan de lamp hecht om ze niet in de zee van papier te laten ondergaan. Ik heb deze blik van denkdiscipline met bewondering en jaloezie aangezien. Je moet evenwel aan een eigen stijl vasthouden. Dus plak ik nog steeds zelfklevende papiertjes op mijn secretaresse, die een aantal keren per dag tussen de dossiers op mijn bureau plaatsneemt, waarna ik de telefoontjes afhandel. Op de universiteit te G. bezocht ik een keer een docent die een geheel leeg bureau had maar kennelijk uitsluitend om daar zijn voeten op te kunnen leggen. Hij deed zijn stoel leunen tegen een ongeveer 1,75 meter hoge berg papier, waar hij zo nu en dan achteloos iets op gooide of vanaf nam. Ik merkte op dat zijn kamer en werkhouding op groot geestelijk evenwicht duiden maar op geringe productie van wetenschap. Of hij voor mij niet een vergelijkbaar rustig en risicoloos baantje kon vinden binnen de alma mater?

De docent beaamde mijn observatie over rust en kleine oogst, maar risicoloos was zijn positie niet: de arbeidsinspectie had hem een aantal weken tevoren gewezen op lawinegevaar.

KLEIN GEBREK GEEN BEZWAAR

Volgens advocaat-generaal bij de Hoge Raad Nico Jörg leidt de werkdruk onder feitenrechters tot toenemende slordigheid, die zich uit in kennelijke vergissingen en fouten. Niet elke fout hoeft tot cassatie te leiden, maar als het gaat om een 'rechtens te respecteren belang van de verdediging' moet de rechter die uitdrukkelijk in zijn afweging betrekken. Wanneer moet de Hoge Raad een fout van de feitenrechter herstellen en wanneer moet de raad een arrest caseren? De Hoge Raad is geen kwaliteitsinspecteur, zo schrijft Jörg, die concludeert dat de Hoge Raad de uitspraak van het Amsterdamse hof gedeeltelijk moet vernietigen.

De conclusie, die aanvankelijk niet via rechtspraak.nl werd gepubliceerd, veroorzaakte de nodige publicitaire opschudding. De Raad voor de Rechtspraak en de Nederlandse Vereniging voor Rechtspraak (NVvR) nemen het signaal van de advocaat-generaal zeer serieus. Hoewel

partijen nergens zo weinig in beroep en cassatie gaan als in Nederland en de kwaliteit van rechtspraak dus zo slecht niet kan zijn, vindt NVvR-voorzitter Wil Tonkens-Gerkema dat rechters moeten kijken waar de oorzaken voor de slordigheden zitten. 'Als raadsheren in het weekend arresten moeten uitwerken ten behoeve van cassatie kun je je afvragen waarom het management van gerechten geen werktijd uitrekt voor dit soort taken.' Volgens Tonkens wordt er overigens al het nodige gedaan aan de door Jörg bepleite 'terugkoppeling naar individuele rechters': 'In elke zaak waarin de uitspraak wordt voorgelegd aan een hogere instantie krijgt de rechter het hele dossier voorgelegd. En sommige rechtbanken hebben een kwaliteitsbureau, dat kijkt wat voor algemene lering uit uitspraken en appèllen getrokken kan worden. Verder is er ook wel informeel overleg tussen de eerste en de tweede lijn.' Volgens sommige waarnemers treedt de Hoge

Raad de laatste tijd strenger op tegen fouten in de motivering in het algemeen of slecht gemotiveerde afwijzingen van getuigen. Dat de Hoge Raad minder streng staat tegenover het OM, is raadsheer Geert Corstens echter niet met Franken eens.

NOTEN

- 1 A.A. Franken: *Voor de vorm*, Boom Juridische uitgevers, Den Haag 2004.
- 2 LJN AM2533.
- 3 R.E. de Winter: 'Kees Lood v. The Netherlands', in: P.D. Duyx en P.D.J. van Zeben: *Via Straatsburg*, Nijmegen 2004.
- 4 LJN AR7190.

Illustratie: Dmitry de Bruin

Peiling peer review: één tegen twee

Lucien Wopereis, Orde-redacteur

Vóór een vorm van peer review zoals minister Donner van Justitie voorstaat: 32. Tegen: 63. Dat is de uitslag van een peiling in de Orde van de dag, de elektronische nieuwsbrief van de Nederlandse Orde van Advocaten en Reed Business Information. Iets meer dan de helft van de inzenders (46) klonm in de pen om de keuze voor of tegen te motiveren.

Allereerst de ja-stemmers. Zestien van de 32 voorstanders motiveerden hun keuze. Zo schrijft A. van Leuven uit Amsterdam dat de advocatuur er aan toe is om de kwaliteit van de dienstverlening meer aan de buitenwereld kenbaar te maken. 'Maar dan vooral toetsing door advocaten zelf, omdat de beroepsgroep zelf het best weet of kan weten wat haalbaar is.' Eén ding staat voor deze inzender als een paal boven water: nooit toetsing door ambtenaren van het ministerie van Justitie.

E.M. Hoorenman uit Hoorn wijst er op dat intercollegiale toetsing in de praktijk al heel veel voor komt. 'Intercollegiale toetsing is een duur woord voor vragen als: ik heb deze zaak zo of zo behandeld, wat vind jij daarvan?' Binnen maatschappen bestaat die situatie al lang, aldus de inzender. Hij heeft een suggestie voor eenpitters: die zouden intervisiegroepjes kunnen oprichten.

De Maastrichtse inzender E. Vreugdenhil is het helemaal eens met de stelling van minister Donner: 'Er valt altijd wat te verbeteren, en anderen kunnen dat soms beter dan de advocaat zelf. Van de cliënt krijg je in de regel weinig vakinhoudelijke feedback, en van rechters in de vorm van een von-

nis ook maar beperkt.' De Rotterdamse advocaat N. Desloover is van mening dat tegenstemmen een 'uiting is van koudwaterrees en van paternalisme jegens de cliënt'. 'Bij rechtshulp aan particulieren ontbreekt marktwerking en kan de cliënt niet zelf beoordelen of de advocaat kwalitatief voldoet,' aldus deze scribent.

Een laatste voorstemmer. P.J. van Kuppenveld uit Den Bosch stelt dat in het asielrecht al langer wordt gestoeid met de gedachte om vormen van intercollegiale toetsing in te voeren. 'In het asielrecht, maar ook op andere rechtsgebieden, is de cliënt vaak kwetsbaar. Hij heeft recht op goede rechtsbijstand. Een advocaat moet kwaliteit leveren en zeker de "eenpitters" doen er goed aan op vrijblijvende wijze open te staan voor suggesties van verbetering.'

KAPITAAL NEE

Dan de nee-stemmers, bijna het dubbele van het aantal ja-stemmers (63). Die maken zich soms boos, getuige het gebruik van krachtige taal, in een enkel geval zelfs geschreven in hoofdletters. 'DIT IS WEER DIEPE NARIGHEID,' aldus G. Bogaers uit Laren. 'Ik word onpasselijk bij de gedachte om een collega te moeten controleren of door een collega te worden gecontroleerd,' schrijft A. de Savornin Lohman, advocaat te Utrecht.

Van de Belangenvereniging van Ondernemende Advocaten (BOA) ontvingen we twee standpunten. 'Onnodige (over)bemoeizucht. Er is voldoende controle vanuit de Orde. Verplichte

opleiding/audit et cetera. Het einde is zoek. Aan hoeveel meer controles kunnen wij nog onderworpen worden en waarom? (...) Verkeerd signaal naar de justitiabele. Is dit nodig? Waarom uitstralen dat we ook nog eens collegiaal gecontroleerd dienen te worden?', schrijft B. Kochheim-Bossink uit Aerdenhout, onder toevoeging dat het hier het standpunt van de BOA betreft. Ook de voorzitter van de vereniging, F. van Velsen, reageert: 'Dit is weer iets wat modieus is (waan van de dag) en totaal niet begrepen wordt door hen die nog geen dag hun eigen brood hebben hoeven verdienen en dan ook nog geen weet hebben van de wereld van hen die dat wél doen, zoals ambtenaren inclusief ministers.' De voorzitter voegt daar aan toe dat peer review voor eenzitters onmogelijk is gezien de geheimhoudingsplicht.

Veel inzenders hebben twijfels over degene die de peer review zou moeten uitvoeren en de normen die daarbij gehanteerd worden. 'Wie bepaalt de standaard, wie bepaalt de toetsingscriteria?' aldus B. Nooitgedagt uit Amsterdam. 'Wie toetst de toetser?' vraagt mr. X uit Roermond. 'Toetsing door collega's die tevens je concurrenten zijn is uit den boze: het is vragen om moeilijkheden. Geen garantie op objectieve informatie. Bovendien versterkt het slechts het gevoel van de *man in the street* dat wij een gesloten bolwerk vormen met vele handen op één buik,' stelt de Haarlemse advocaat Th. Van Schagen.

Een nee-stemmer uit Rotterdam heeft een aardige suggestie. De cassatiebalie in Den Haag krijgt

al veel dossiers van 'peers' onder ogen. E. Sandberg: 'Wellicht dat de cassatiebalie eens gevraagd moet worden of intercollegiale toetsing zin heeft en wellicht dat zij, die dossiers toch moeten beoordelen, dat confraterneel en tegen een door de minister van Justitie te betalen vergoeding (...) bereid zijn te doen.'

Een inzender uit Breda, C. Spitters, vermoedt politieke motieven van minister Donner. 'Het zoveelste voorbeeld van schijnverbetering, voorgesteld door mr. Donner, op zoek naar mogelijkheden om telkens nog grotere luchtballen te blazen in een poging zijn grootste luchtbel, die van schijnveiligheid door de verplichte identiteitskaart, te overtreffen.'

CONDITION NÉERLANDAISE

Tot slot een advocaat uit Den Haag, D. Rijpma, met een bijzonder motief om peer review af te wijzen: 'Alhoewel het noodzakelijk is dat aandacht wordt besteed aan de inhoudelijke kwaliteit van het werk van advocaten – opdat het niveau daarvan (zeer sterk) wordt verbeterd – verwacht ik toch van de introductie van een controlestelsel helemaal niets, omdat wij in Nederland niet in staat lijken te zijn elkaar op een beschaafde manier de waarheid te zeggen. Of we zijn ontwijkend en onduidelijk, of we zijn bot en ongenueanceerd. (...) De *condition Néerlandaise* maakt peer review onmogelijk.'

Digitale strafdossiers in Amsterdam en Rotterdam

Foto: De Beeldredactie/Xander Remkes

De digitale rechtbank in proefzitting

Vanaf half februari zullen meervoudige Kamers van de Amsterdamse en Rotterdamse Rechtbank gaan werken met digitale dossiers. Sinds eind 2002 experimenteerde de Amsterdamse politierechter al met elektronische dossiers. Nu zal vrijdags ook de meervoudige Kamer voor snelrecht eraan beginnen. In de proef werd in Amsterdam die Kamer gekozen 'want uit dat segment van de criminele markt zullen we steeds meer klanten krijgen', aldus hoofdofficier Leo de Wit bij de presentatie eind januari. Anders dan in Rotterdam wordt in Amsterdam ook begonnen met een digitaal proces-verbaal. Als de OvJ er in een concrete zaak toe beslist, wordt het door de politie opgestelde p.v. (inclusief bijv. foto's en geluidsopnames) rechtstreeks naar het OM gemaaild.

Het OM en de rechters kunnen in het dossier digitale aantekeningen maken, die bij elkaar worden gezet in een 'samenvatter', waarvan op den duur veel tijdswinst wordt verwacht. Klikken op de passages in dat document voert de lezer automatisch naar de onderliggende documenten. De advocaat komt er voorlopig nog niet aan te pas. Digitaal rechter Michiel de Ridder: 'We weten nog niet hoe we moeten regelen dat niet allerlé advocaten in dat dossier kunnen kijken.'